

Mamurova M.Z.,
TDIU tayanch doktoranti

O‘ZBEKISTONDA DAVLAT MOLIYASI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH KONSEPSIYASI DOIRASIDA FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ZARURLIGI

**THE NECESSITY TO INCREASE THE EFFICIENCY OF FISCAL POLICY UNDER THE
CONCEPT OF IMPROVING THE PUBLIC FINANCE SYSTEM IN UZBEKISTAN**

**НЕОБХОДИМОСТЬ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ
В КОНЦЕПЦИИ УЛУЧШЕНИЯ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ
ФИНАНСИРОВАНИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ**

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida byudjet jarayonini tashkil etish asoslari, uning normativ-huquqiy bazasi va bosqichlarini tahlil qilish, shuningdek, mavjud byudjet tizimini, Davlat byudjetining tuzilishi va uni prognoz qilish usullarini o‘rganish ko‘rib chiqildi.*

Kalit so‘zlar: *moliyalashtirish mexanizmi, byudjetni tizimi, fiskal intizom, pensiya miqdori, byudjet xarajatlari, makroiqtisodiy barqarorlik.*

Аннотация. *В статье рассматриваются основы организации бюджетного процесса в Республике Узбекистан, его нормативная база и этапы, а также исследование существующей бюджетной системы, структуры государственного бюджета и методов его прогнозирования.*

Ключевые слова: *механизм финансирования, бюджетная система, фискальная дисциплина, размер пенсии, бюджетные расходы, макроэкономическая стабильность.*

Abstract. *The article examines the basics of organizing the budgetary process in the Republic of Uzbekistan, its regulatory framework and stages, as well as the study of the existing budgetary system, the structure of the state budget and methods of forecasting.*

Key words: *financing mechanism, budget system, fiscal discipline, pension size, budget expenditures, macroeconomic stability.*

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 22-dekabrdaqi Parlamentga yo‘llagan murojaatida byudjet tizimini qayta ko‘rib chiqish, byudjet daromadlari va xarajatlarining oshkoraligini ta‘minlash, byudjet sohasida qarorlar qabul qilishda aholining manfaatlariga alohida e‘tibor berish zarurligi ta’kidlangan edi. O‘tgan yilda joylardagi davlat boshqaruv organlarining mahalliy byudjetlarni shakllantirishdagi vakolatlarini, ularning mahalliy byudjetlarning daromadlar bazasini kengaytirish va zaxiralarini aniqlashdan manfaatdorligi va javobgarligini oshirish, shuningdek shaffoflik va byudjet jarayoni ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, byudjetdan moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish va byudjet intizomini

mustahkamlash hamda Davlat byudjeti barqarorligini ta'minlashga qaratilgan amaliy chora-tadbirlar qabul qilindi. Shu bilan birga, amaldagi davlat moliyasi tizimi zamonaviy talablarga javob bermaydi va olib borilayotgan byudjet siyosatiga, o'rta muddatli davrda qabul qilingan davlat dasturlari bilan bog'liq byudjet xarajatlariga obyektiv va ishonchli baho berishga imkon bermaydi, byudjetni rejalashtirishning xalqaro e'tirof etilgan usullari kam joriy etiladi.

Birinchidan, byudjetdan ajratiladigan mablag'lar bilan rivojlantirish dasturlari o'rtasida bog'liqlik yo'q, byudjet mablag'lari byudjet resurslarini qayta taqsimlash mexanizmlarining past darajada rasmiylashtirilishi hamda moliyalashtiriladigan tadbirlar va yo'nalishlarni tanlashning aniq mezon va tartiblari mavjud bo'lmagan sharoitda o'tgan yillardagi byudjet mablag'larini indeksatsiya qilish asosida taqdim etiladi. Byudjetni rejalashtirishning amaldagi tizimi yillik byudjetning balanslashgan ijrosiga yo'naltirilgan. Biroq makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish dasturlarini amalga oshirish, soliq-byudjet siyosatining oldindan ko'ra bilish nuqtai nazaridan yillik rejalashtirishning salohiyati juda cheklangan. Byudjet mablag'larini taqsimlovchilar va oluvchilar o'zlarining istiqbolli rejalarini rejalashtirilgan yildan ortig'iga prognozlashtira olmaydi. Yillik rejalashtirishda fiskal intizomning rejalashtirilgan natijalarga yaqinlashishiga erishish mumkin. Biroq bunday fiskal intizomning foydasi yillik davr bilan chegaralanadi. Daromadlar va xarajatlar qismida yillik rejalashtirilgan byudjetni bajarish, lekin oxirida o'rta muddatli davrda defitsitga duch kelish mumkin. Bu o'rta muddatli makroiqtisodiy prognozlarning va ularning byudjet daromadlariga ta'sirini baholashning mavjud emasligi bilan izohlanadi. Byudjetni rejalashtirishda joriy byudjetning Davlat rivojlanish dasturlari bilan bog'liqligi kuchsizligicha qolmoqda. Ushbu dasturlar doirasida amalga oshiriladigan loyihalar (yangi inshootlarni qurish, foydalanishga mo'ljallangan uskunalarni yetkazib berish) foydalanishga topshirilganidan keyin ularni joriy saqlash xarajatlarini talab qiladi. Biroq, yillik byudjetni rejalashtirishda yangi ob'ektlarni foydalanishga topshirish byudjet prognozi bilan muvofiqlashtirilmaganlik hollari ham mavjud, ya'ni ularni joriy saqlash xarajatlari hisobga olinmaydi. Byudjet mablag'larini shakllantirish va ijro etishda byudjet mablag'lari taqsimlovchilarining vakolati va tegishli mas'uliyati cheklangan. Byudjetni boshqarish asosan, haqiqatdagi va rejalashtirilgan ko'rsatkichlarning bajarilishini nazorat qiladi, bu esa byudjet mablag'laridan foydalanishning yakuniy natijalarini va aniq maqsadlarini, shuningdek, vazirlik va idoralar – byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning amalga oshiriladigan dasturlari baholash mezonlarini aniq ifodalamaydi. Byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligi va natijadorligi ustidan ichki audit tartib-taomillari va metodologiyasi mavjud bo'lmagan holda, kassa xarajatlarining rejali ko'rsatkichlarga muvofiqligi ustidan tashqi nazorat ustunlik qiladi.

Ikkinchidan, byudjetni rejalashtirish davlat moliya tizimining bo'linganligi hisobiga makroiqtisodiy tartibga solishning samarali vositasi bo'la olmadi. 36 ta vazirlik va idoralarning YaIMga nisbatan 1,5 foizga yaqin byudjetdan tashqari jamg'armalari mablag'lari, shuningdek hisoblangan YaIMga nisbatan 2 foizga yaqin xalqaro moliya institutlari hisobidan moliyalashtiriladigan ijtimoiy va infratuzilma loyihalari mablag'lari konsolidatsiyalashgan Davlat byudjetida aks ettirilmaydi.

Uchinchidan, Davlat byudjetini shakllantirishning amaldagi mexanizmlari hududiy rivojlanishning barcha muammoli masalalarini qamrab olish imkonini bermaydi. Ko'p yillar davomida Davlat byudjetidan qishloq joylardagi muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini takomillashtirish, shu jumladan, ularni ichimlik suvi bilan ta'minlash va qishloq yo'llarini qurish uchun etarlicha mablag ajratilmagan, bu olis va borish qiyin bo'lgan joylarda yashovchi aholi turmush darajasiga o'z ta'sirini ko'rsatdi. Byudjetni rejalashtirishning haddan tashqari

markazlashuvi tufayli hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha loyihalarni amalga oshirishda mahalliy boshqaruv organlarining shaxsiy mas'uliyat hissi sezilmaydi, xarajatlarga oid majburiyatlari bo'yicha qarorlar moliyalashtirish imkoniyatini hisobga olmagan holda qabul qilinadi. Bugungi kunga qadar mahalliy byudjetlarni shakllantirish va ijro etish sohasida ijro etuvchi boshqaruv organlari rahbarlarining aholi va xalq deputatlari kengashlari oldida hisobot berishlari yetarli darajada emas. Joylardagi davlat boshqaruv organlari kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini tashkil qilish va aholi bandligini ta'minlash orqali soliqlar salohiyatini kengaytirish orqali moliyaviy mustaqilligining oshishidan kam manfaatdor, shuningdek, xarajatlarni rejalashtirishda va optimallashtirishda faol ishtirok etmayapti.

To'rtinchidan, Davlat byudjetini tuzish, rejalashtirish va ijro etish jarayonida byudjet jarayonining oshkoraligini ta'minlashda innovatsion mexanizmlar va yondashuvlar joriy etilmagan. Texnologik infratuzilmaning rivojlanishiga qaramasdan, byudjet jarayonining to'liq avtomatlashtirilmagani, vaqt va resurslarni ortiqcha sarflash kabi noqulayliklarga olib kelmoqda.

Beshinchidan, davlat qimmatli qog'ozlar bozori, uning infratuzilmasi va boshqa zamonaviy vositalar yo'qligi Davlat byudjeti defitsitini qoplash va maqsadli davlat dasturlarini moliyalashtirish uchun inflyatsiyasiz manbalarni safarbar qilish imkonini bermaydi.

Oltinchidan, amaldagi pensiya tizimi fuqarolarni qarilikda ijtimoiy himoya qilish uchun eng qulay sharoitlar yaratmaydi, pensiya miqdorini belgilash tartibi fuqarolarni sug'urta badallarini to'lash uchun rag'batlantirmaydi, pensiya miqdori va xodimning mehnatga qo'shadigan hissasi o'rtasidagi bog'liqlik past, pensiya to'lovlari yuki oshadi, ish beruvchi va ishchi o'rtasida pensiya jamg'armasiga majburiy badallar to'lash bo'yicha javobgarliklar aniq taqsimlanmagan. Shu munosabat bilan, davlat moliyasi tizimini tubdan qayta ko'rib chiqish, byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish, byudjetni rejalashtirishning xalqaro e'tirof etilgan usullarini, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish va fuqarolarni davlat moliyasini boshqarishga jalb qilish orqali byudjet tizimini isloh qilish zarur.

Belgilangan vazifalarni amalga oshirish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilab berilgan ustuvor yo'nalishlar va 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasi asosida shakllantirilgan byudjet siyosatini takomillashtirishning quyidagi asosiy yo'nalishlarini belgilash lozim:

a) byudjetni rejalashtirishni takomillashtirish va Davlat byudjeti ijrosi sifatini oshirish, byudjet jarayoniga innovatsion mexanizmlar va yondashuvlarni joriy etish sohasida: 2019–2021-yillarga mo'ljallangan Davlat byudjeti loyihasidan boshlab, kelgusi yil uchun yillik byudjetni va keyingi 2 yil uchun byudjet asoslarini tasdiqlashni ko'zda tutadigan o'rta muddatli byudjetni rejalashtirishni joriy etish; Byudjetdan ajratiladigan mablag'larni taqsimlashni haqiqatdagi yoki rejalashtirilayotgan natijalar bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqligini hamda davlat, tarmoq va xududiy dasturlarni ijrosiga yo'naltirilganini ta'minlovchi byudjetni rejalashtirishning dasturiy-maqsadli uslublariga o'tish orqali byudjet jarayonini «byudjet resurslari (xarajatlari)ni boshqarish»dan «natijalarni boshqarish»ga bosqichma-bosqich yo'naltirish. Byudjet jarayoni ishtirokchilarining mustaqilligini oshirish, jumladan mahalliy byudjetdan moliyalashtiriladigan quyi turuvchi tashkilotlarning byudjet so'rovini ko'rib chiqish funksiyasini qo'shish hamda har yilgi byudjetdan ajratilgan mablag'larni «o'zlashtirish»dan aniq natijalarga erishish yo'nalishiga o'tkazish orqali vazirliklar – byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning byudjetni

shakllantirish bo'yicha vakolatlarini kengaytirish, shuningdek sohalar byudjetlarini tegishli vazirliklar tomonidan Oliy Majlisda himoya qilishni amaliyotga kiritish; byudjet so'rovlarini, byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetalarini va xodimlar jadvalarini tuzish hamda taqdim etish jarayonini to'liq avtomatlashtirish; mahalliy byudjetlardan moliyalashtiriladigan byudjet tashkilotlarining shuningdek, yuqori turuvchi vazirlik va idoralardan moliyaviy hisobdorligi; Davlat byudjeti loyihasini Davlat dasturlari va rivojlanish dasturlarining funksional va jamlangan iqtisodiy tasnif shaklida kiritish; investitsiyalarga byudjet xarajatlari samaradorligini «Davlat investitsiyalarini boshqarishni baholash» (Public investment management assessment) bo'yicha baholash prinsiplarini kiritish; o'rta muddatli byudjet qoidalarini belgilash, shu jumladan, davlat qarzining va Davlat byudjeti taqchilligining eng yuqori miqdorlarini belgilashdir.

TAKLIF VA XULOSALAR

Davlat mablag'larini konsolidatsiyalash sohasida: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari ta'lim va tibbiyot muassasalarining moddiy-texnik bazasini rivojlantirish jamg'armasi, «Toza ichimlik suvi» jamg'armasi hamda boshqa kam samarali jamg'armalarni tugatish, tugatilgan jamg'armalar xarajatlarini investitsiya va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishning dasturiy-maqсадli uslublarini kiritish yo'li bilan Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan rejalashtirish va amalga oshirish. vazirlik va idoralarning davlat bojaridan, yig'imglar va soliq bo'lmagan to'lovlardan shakllanadigan byudjetdan tashqari jamg'armalarini, ma'muriy va moliyaviy sanksiyalarni ularning maqsadga muvofiqligi hamda Davlat byudjetining birligini ta'minlashi nuqtai nazaridan tanqidiy o'rganish; vazirlik va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalari, shuningdek xalqaro moliya institutlari mablag'lari hisobiga moliyalashtiriladigan ijtimoiy va infratuzilma loyihalarini O'zbekiston Respublikasining konsolidatsiyalashgan byudjetiga kiritish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига йўллаган Мурожаатномаси. Тошкент шаҳри, 22 декабрь, 2017 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига йўллаган мурожаатномаси. Тошкент шаҳри, 28 декабрь, 2018 йил.
3. Ўзбекистон Республикаси Давлат молияси тизимини такомиллаштириш концепцияси // Тошкент шаҳри. www.mf.uz – sayti ma'lumotlari.
4. Иқтисодий адабиётлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилди.
5. Просалова В.С., Никитина А.А. Понятие банковских инноваций и их классификация.

